

3 Μαΐου 2018

Η «Ηρακλειώτισσα» και τα άλλα αρχαία που έκλεψαν οι ναζί

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Η άγνωστη «πολιτιστική γενοκτονία» σε βάρος της Ελλάδας από τους Γερμανούς

κατακτητές. Η περίπτωση του αγάλματος που από τη Θεσσαλονίκη βρέθηκε στη συλλογή του Χίτλερ.

Από τον Στάθη Βασιλόπουλο

Τα μαύρα χρόνια που η πατρίδα στέναζε κάτω από τη γερμανική μπότα, οι κατακτητές, εκτός από τις θηριωδίες σε βάρος του χαροκαμένου ελληνικού πληθυσμού, προχώρησαν και σε μια ανηλεή «πολιτισμοκτονία». Ληλάτησαν μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, πραγματοποίησαν σειρά λαθρανασκαφών και έκλεψαν, συστηματικά, χιλιάδες αρχαιολογικούς θησαυρούς ανυπολόγιστης αξίας, τους οποίους μετέφεραν παρανόμως στο εξωτερικό και κυρίως στη Γερμανία.

Ενας από αυτούς τους θησαυρούς ήταν και η περίφημη «Ηρακλειώτισσα», ρωμαϊκό άγαλμα του 3ου αιώνα π.Χ. που αποκαλύφθηκε τον Μάρτιο του 1944 στο κέντρο της Θεσσαλονίκης και σήμερα μαγνητίζει τα βλέμματα των επισκεπτών στο αρχαιολογικό μουσείο της πόλης. Το άγαλμα, αφού στόλισε το προσωπικό μαρμάρينو «χαρέμι» του Χίτλερ, επέστρεψε στις 2 Νοεμβρίου 1946 στην Ελλάδα. Αυτός ήταν και ο πρώτος επαναπατρισμός ελληνικής αρχαιότητας μετά τη λαφυραγώγηση των ναζί.

Η πολύπαθη πορεία του αγάλματος φανερώνει τη μεθόδευση των Γερμανών οι οποίοι, χρησιμοποιώντας την αρχαιολογία και την τέχνη, επιχείρησαν να «χτίσουν» το (σαθρό) ιδεολόγημα περί ανωτερότητας της φυλής τους.

Το άγαλμα βρήκαν τυχαία οι ναζιστικές δυνάμεις στην πλατεία Διοικητηρίου, καθώς έσκαβαν για να κατασκευάσουν ορύγματα. Λίγες ημέρες αργότερα δημοσιοποίησαν ευρέως σε εφημερίδες και φορείς της πόλης φωτογραφίες από τη διαδικασία της αποκάλυψής του, συνοδευόμενες από προπαγανδιστικά κείμενα.

Η γερμανική διοίκηση της πόλης έστησε «φιέστα» και παρέδωσε την «Ηρακλειώτισσα» στους Έλληνες αρχαιολόγους.

Προπαγάνδα

Σε μια ψευδεπίγραφη επίδειξη πολιτιστικής ανωτερότητας, οι ναζί έστειλαν επιστολή στο Τύπο σημειώνοντας: «Το άγαλμα παραδόθηκε στη μέριμνα της ελληνικής κυβέρνησης. Ετσι βοηθάει ο γερμανικός στρατός του Γ' Ράιχ τις χώρες που κατέχει να αποκτήσουν πολύτιμα πολιτιστικά αγαθά». Η παράδοση του αγάλματος και η δημοσιοποίησή της προκάλεσαν την «έκρηξη» του Φύρερ, ο οποίος με κατεπείγον έγγραφο έδωσε ρητή εντολή εφεξής οι αρχαιότητες να κατάσχονται στο μουσείο του, στο Λιντς της Αυστρίας. Μετά το «φιρμάνι» του Χίτλερ, οπλισμένοι Γερμανοί στρατιώτες εισέβαλαν στη Ροτόντα και απέσπασαν

την «Ηρακλειώτισσα». Το άγαλμα μπήκε στο τρένο και μεταφέρθηκε στη Βιέννη, στο Heeresmuseum, όπου παρουσιάστηκε κατά το διάστημα Ιουνίου-Αυγούστου 1944 στη στρατιωτική έκθεση Kampfraumüdst, που διοργάνωνε το Ειδικό Τμήμα Ναζιστικής Στρατιωτικής Προπαγάνδας.

Διεκδίκηση

Στη συνέχεια η «όμορφη Θεσσαλονικιά» κόσμησε το παλάτι του Αδόλφου Χίτλερ και κατόπιν δόθηκε ως δώρο στην έπαυλη του υπουργού Λαϊκής Διαφώτισης και Προπαγάνδας Γιόζεφ Γκέμπελς. Μετά το τέλος του πολέμου δεκάδες χιλιάδες έργα τέχνης που είχαν αρπάξει οι Γερμανοί εντοπίστηκαν από τους συμμάχους στα πιο απίθανα μέρη, σε αλατωρυχεία, κάστρα, εκκλησίες, σπηλιές.

Η «Ηρακλειώτισσα» βρέθηκε στο αλατωρυχείο του Aussee στις Αυστριακές Αλπεις. Αμέσως άρχισε ένας διπλωματικός μαραθώνιος με τις συμμαχικές δυνάμεις, που ολοκληρώθηκε επιτυχώς, και έτσι η «μαρμάρινη κυρία» επέστρεψε στην Ελλάδα.

Ο συγγραφέας Γιώργος Ιωάννου, παιδί τότε, είδε το άγαλμα να αποκαλύπτεται μπροστά στα μάτια του και μετέφερε την εμπειρία του στη λογοτεχνική του αφήγηση: «Ένα πρωινό, καθώς πήγαινα στον φούρνο να δω αν μοιράζουν μπομπότα, τράβηξε την προσοχή μου κάποια κίνηση μέσα σε ένα φρεσκοσκαμμένο όρυγμα πλάι στα σύρματα. Πλησίασα και σε λιγάκι γαντζώθηκα, γιατί κανείς δεν μου μιλούσε. Ήμουν ο μοναδικός θεατής μέσα σε κείνο το σταχτί κρύο. Οι στρατιώτες τραβούσαν απ' το κατάμαυρο χρώμα κάτι που άσπριζε.

Σε λιγάκι φάνηκε πως ήταν ένα γυναικείο άγαλμα με κομμένο από τον λαιμό το κεφάλι. Πιο βαθιά βρέθηκε και το κεφάλι του. Τότε μέσα από τον όρχο φάνηκε να έρχεται βιαστικά ένας λαμπροφορεμένος ανώτερος. Κοντά του έτρεχε κάποιος με ένα μηχάνημα στο χέρι, κινηματογραφική μηχανή, όπως αποδείχτηκε. Ο αξιωματικός στάθηκε στο χείλος του λάκκου και πήρε αργά το μαρμάρινο κεφάλι στα γαντοφορεμένα χέρια του. Αυτός με τη μηχανή άρχισε να παίρνει ταινία.

Πότε έστρεφε προς τον λάκκο, πότε προς τα ουράνια και πότε προς τον αξιωματικό. Εκείνος πάλι, όταν τον κοίταζε η μηχανή, έκαμνε δήθεν πως διώχνει με το μικρό δαχτυλάκι του δεξιού του χεριού τα χώματα από τα μάτια και τα ρουθούνια, ενώ με το άλλο χέρι έσφιγγε δυνατά το κεφάλι από τη βάση του κρανίου. Αρχισα να τρέμω ασυγκράτητα. Μου φαινόταν πως, όπου να 'ναι, θα αρχίσει να στάζει αίμα απ' τον κομμένο λαιμό. Και, σα να με τράβηξαν απ' το σβέρκο, κινήθηκα ξαφνικά προς το πεδίο του φακού. Τότε μονάχα με πρόσεξαν. Σταμάτησαν και έβαλαν άγριες φωνάρες. Σίγουρα τους είχα χαλάσει τη σκηνοθεσία. Εξαφανίστηκα καταγραντζουνισμένος».

Αγνοούνται αρχαιότητες

Η περιπέτεια της «Ηρακλειώτισσας» είχε αίσιο τέλος. Δυστυχώς, όμως, δεν συνέβη το ίδιο και με τα άλλα αντικείμενα που εξήγαγαν από τη χώρα μας οι ναζί. Από το «παζλ» των λεηλατημένων ελληνικών αρχαιοτήτων στη διάρκεια της Κατοχής, σήμερα, δεκαετίες μετά τη λήξη του πολέμου, λείπουν ακόμα πολλά κρίσιμα κομμάτια. «Οι λαθρανασκαφές, οι απαλλοτριώσεις, οι εσκεμμένες κλοπές που διεπράχθησαν συνειδητά και με περισσή σπουδή για την κάλυψη των ιχνών - υπόθεση εύκολη σε περιόδους πολέμου- αιτιολογούν πλήρως γιατί δεν γνωρίζουμε ακριβώς τις διαστάσεις αυτής της απώλειας» τόνισε η Μαρία Βλαζάκη, γενική γραμματέας του υπουργείου Πολιτισμού, που συμμετείχε στην εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ημερίδα με θέμα «Η αρπαγή των αρχαιοτήτων στην Κατοχή και ο αγώνας για την επιστροφή τους».

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι πολλά από τα αρχαία ελληνικά λάφυρα πολέμου να βρίσκονται τώρα στα χέρια συλλεκτών, ιδιωτών και ενδεχομένως στις αποθήκες μουσείων.

Στην εκδήλωση, που διοργανώθηκε από το Εθνικό Συμβούλιο Διεκδίκησης των Οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα και τον Σύλλογο Ελλήνων Αρχαιολόγων, στην Παλαιά Βουλή, οι ομιλητές φώτισαν πτυχές του εγκλήματος κατά της πολιτιστικής κληρονομιάς μας, ενώ έκαναν ιδιαίτερη μνεία στην εποποιία της απόκρυψης χιλιάδων αρχαιοτήτων από την αρπακτική διάθεση των κατακτητών.

Ανευ προηγούμενου λεηλασία σε όλη την Ευρώπη

«Το πολιτιστικό πογκρόμ στο οποίο επιδόθηκαν οι ναζί, ήδη από το 1937, έως το τέλος του πολέμου επισκίασε κάθε άλλη λεηλασία, ακόμη και αυτή της Ναπολεόντειας Περιόδου. Η λεηλασία που έγινε αποτυπώνεται με τη χαρακτηριστική φράση “βιασμός της Ευρώπης”» σημείωσε η Ελένη Πιπέλια, αρχαιολόγος της Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών

του υπουργείου Πολιτισμού.

Βασικό συστατικό της ναζιστικής κοσμοθεωρίας ήταν ο αφανισμός της ιστορικής μνήμης των λαών, μέσω της οικειοποίησης των πολιτιστικών αγαθών της. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, οι Γερμανοί ενεργοποίησαν σε όλες τις κατεχόμενες χώρες πλήθος επιτροπών. Στην Ελλάδα, ο ρόλος αυτός ανατέθηκε κυρίως σε δύο επιτροπές: την Ειδική Στρατιωτική Υπηρεσία για την Προστασία της Τέχνης (Kunstschutz) και την Επιτροπή Ρόζενμπεργκ. Η Kunstschutz στελεχώθηκε από πανεπιστημιακούς, ιστορικούς τέχνης και αρχαιολόγους. Επρόκειτο για μια μη μάχιμη στρατιωτική υπηρεσία, ενσωματωμένη πλήρως στη στρατιωτική διοίκηση, που απευθυνόταν απευθείας στον αρχηγό της Βέρμαχτ ή στον εκάστοτε τοπικό αρχηγό του κόμματος των ναζί. Η Επιτροπή Ρόζενμπεργκ ιδρύθηκε από τον θεωρητικό του Εθνικοσοσιαλισμού Αλφρεντ Ρόζενμπεργκ και είχε ως στόχο τη συγκέντρωση τεκμηρίων για την υποστήριξη του ιδεολογικού αφηγήματος περί της καθόδου της ινδογερμανικής φυλής στον Νότο. Το ιδεολόγημα συνοψιζόταν στα εξής: «Αν κατακτήσουμε τη χώρα, συνεχίζουμε μια επιστημονική δουλειά ώστε να βρούμε το κομμάτι των ριζών μας που ακουμπά στην αρχαία Ελλάδα».

Οι επιτροπές αυτές προχώρησαν σε αυθαίρετες και παράνομες ανασκαφές. Το πολιτιστικό μας απόθεμα υπέστη, βεβαίως, τεράστιο πλήγμα και από τις ευκαιριακές – αποσπασματικές κλοπές αρχαιολογικών αντικειμένων από μεμονωμένους ανώτερους αξιωματικούς και στρατιώτες.

Πηγή: [dimokratianews](https://www.dimokratianews.gr), 29.04.2018